

13. ročník, úloha I. 3 ... zahřívání a ochlazování (5 bodů; průměr ?; řešilo 83 studentů)

Do nádoby s vodou dáme ponorný ohřívač a zapneme jej do zásuvky. Závislost teploty na čase po zapnutí ohřívače vidíme na grafu na obrázku 1. Poté, co teplota dosáhne 60°C (trvalo to tři minuty), ohřívač vypneme. S pomocí grafu odhadněte, za jak dlouho nádoba s vodou vychladne na 50°C . A za jak dlouho na 30°C ? Tepelnou kapacitu a tepelnou setrvačnost ohřívače nevažujte.

Při řešení této úlohy použijeme následující předpoklady: výkon ohřívače (P) a tepelná kapacita vody (C) jsou konstanty a zanedbáváme vypařování vody. Při ohřívání se jen část dodané energie spotřebuje na ohřátí vody, zbytek unikne do okolí. Označme P_z ztrátový výkon (je to energie, která unikne do okolí za jednotku času). Platí rovnice

$$Pt - P_z t = C\Delta T,$$

kde t je čas, za který se voda ohřeje o teplotu ΔT . P_z je přibližně úměrný rozdílu teploty okolí a vody. Při ohřívání z 20°C na 30°C je tento rozdíl malý, můžeme si tedy dovolit ztráty v tomto úseku zanedbat ($P_{z1} = 0\text{W}$). Díky tomu odhadneme výkon ohřívače jako

$$P = C \frac{\Delta T_1}{t_1},$$

ΔT_1 a t_1 vyčteme z grafu. Při dalším ohřívání už P_z zanedbat nelze, řekněme, že v každém z intervalů 30°C až 40°C , 40°C až 50°C a 50°C až 60°C je P_z přibližně konstantní, pak platí

$$P_{zi} = P - C \frac{\Delta T_i}{t_i} = C \left(\frac{\Delta T_1}{t_1} - \frac{\Delta T_i}{t_i} \right), \quad i = 2, 3, 4.$$

Když vypneme ohřívač, voda se z 60°C na 50°C ochladí výkonem P_{z4} za čas t_4^* , z 50°C na 40°C výkonem P_{z3} za t_3^* a konečně ze 40°C na 30°C výkonem P_{z2} za t_2^* . Přičemž platí

$$P_{zi} t_i^* = C \left(\frac{\Delta T_1}{t_1} - \frac{\Delta T_i}{t_i} \right) t_i^* = C \Delta T_i, \quad i = 2, 3, 4,$$

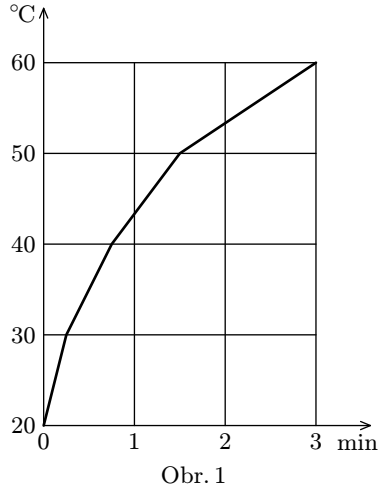
$\Delta T_1 = \Delta T_2 = \Delta T_3 = \Delta T_4 = 10^\circ\text{C}$ a tedy se pokrátí. Po úpravě vyjde

$$t_i^* = \frac{t_1 t_i}{t_i - t_1}.$$

Z grafu vyčteme tyto hodnoty: $t_1 = 15\text{ s}$, $t_2 = 30\text{ s}$, $t_3 = 45\text{ s}$, $t_4 = 90\text{ s}$. Po dosazení dostaneme, že na 50°C se voda ochladí asi za $t_4^* = 18\text{ s}$ a na 30°C za $t_4^* + t_3^* + t_2^* = 70\text{ s}$.

Ve skutečnosti ztráty v prvním úseku nebudou nulové, tedy skutečný výkon vařiče bude větší, proto i ztrátové výkony budou větší a časy chladnutí kratší.

Někteří úlohu řešili tak, že graf ohřívání otočili kolem osy odpovídající 40°C a tento považovali za graf chladnutí. Dostali tak odhad $t_4^* = 15\text{ s}$ a $t_4^* + t_3^* + t_2^* = 90\text{ s}$. Ne všichni si ovšem uvědomili, že takto by úloha šla řešit pouze v případě, že by teplota okolí byla 20°C a voda

by byla ohřívána dostatečně dlouho (aby se ztrátový výkon vyrovnal ohřívacímu) a dostatečně malým výkonem (aby se voda nevypařila).

Další možnost pro ty, kteří umí řešit diferenciální rovnice, je, že předpokládáme P_z přímo úměrný rozdílu teploty vody a okolí (T_0). Vyřešíme rovnici

$$P dt - K(T - T_0) dt = C dT.$$

Je-li T_0 i počáteční teplota vody, vyjde

$$T = \frac{P}{K} \left(1 - e^{-\frac{K}{C}t}\right) + T_0.$$

Konstanty hledáme tak, aby graf v zadání tuto rovnici splňoval. Přibližně vychází $T_0 = 20^\circ\text{C}$, $P/K = 45^\circ\text{C}$ a $K/C = \frac{1}{80} \text{s}^{-1}$. Pro ochlazování řešíme

$$-K(T - T_0) dt = C dT \quad \Rightarrow \quad t = -\frac{C}{K} \ln \frac{T - T_0}{T^* - T_0},$$

kde T^* je teplota na počátku chladnutí, tedy 60°C . Číselně vychází, že ochlazování na 50°C trvá 23 s a na 30°C asi 110 s, což je více než v předchozích odhadech.

Těžko ovšem můžeme říci, který z odhadů je nejlepší, neboť o ohřívání a ochlazování nevíme nic bližšího. Nedá se tedy jednoznačně určit, které ze zanedbání, jež jsme provedli, vnáší do výsledku větší chybu.

Lenka Zdeborová